

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ (ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ)

Το ζήτημα του νομικού καθεστώτος λειτουργίας του Νέου Μουσείου Ακρόπολης θέτει εκ νέου την αναγκαιότητα να συζητήσουμε –έστω και υπό την πίεση ενός κυβερνητικού εκβιασμού- το ρόλο του δημόσιου μουσείου, σε μια εποχή που οι φιλελεύθερες αντιλήψεις και οι νόμοι της αγοράς φαίνεται να κατισχύουν και στα ζητήματα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Υποτίθεται πως όλοι συμφωνούν αφετηριακά για την ανάγκη τα δημόσια μουσεία να εκσυγχρονιστούν και να ανανεώσουν τον εκθεσιακό τους λόγο, να δοκιμάσουν νέους επικοινωνιακούς δρόμους στην επαφή τους με τους επισκέπτες, να προβληματιστούν για τις εκθεσιακές-ερμηνευτικές τους προτάσεις, να γίνουν περισσότερο ευέλικτα, προσιτά, κατανοητά και ευχάριστα για τις ποικίλες κατηγορίες επισκεπτών, να προσεγγίσουν κατηγορίες δυνάμει επισκεπτών που παραδοσιακά αποκλείονται από τη μουσειακή εμπειρία.

Τα θέματα αυτά απασχολούν, άλλωστε, και την ελληνική μουσειακή κοινότητα, εντός και εκτός της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, εδώ και τουλάχιστον δύο δεκαετίες, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο εφαρμογών. Μικρά ή μεγαλύτερα βήματα έχουν σημειωθεί και είναι ορατά σε όλους: νέα μουσεία, επανεκθέσεις παλαιότερων, περιοδικές εκθέσεις που συχνά επιχειρούν να αρθρώσουν έναν περισσότερο εύληπτο λόγο για τους μη ειδικούς, να υπερβούν μια παραδοσιακή αντίληψη του αισθητισμού, του στείρου διδακτισμού ή της ιδεολογικής φόρτισης, θεματικές καμπάνιες ενημέρωσης και προσέλκυσης των επισκεπτών, εκπαιδευτικά προγράμματα και ποικίλες δράσεις προβολής του μουσειακού πλούτου σε μικρούς και μεγάλους, ενημερωτικές, εκλαϊκευτικές και εκπαιδευτικές εκδόσεις που επιχειρούν να προτείνουν εναλλακτικούς τρόπους γνωριμίας με την πολιτιστική κληρονομιά, ειδικά προσαρμοσμένες εκπαιδευτικές δράσεις για σχολικές ομάδες από την προσχολική μέχρι και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση, για φοιτητές και ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων, για ΑμεΑ, για ηλικιωμένους, για μειονοτικές ομάδες ή ομάδες μεταναστών, για ομάδες επανένταξης και άλλες κατηγορίες που υπάγονται στο ευρύ πεδίο του κοινωνικού αποκλεισμού.

Βήματα έχουν γίνει αρκετά, μερικές φορές πρωτοποριακά, φέρνοντας ακόμη και διεθνείς αναγνωρίσεις για τα ελληνικά δημόσια μουσεία. Μπορούμε να κάνουμε πολύ περισσότερα. Όμως δεν εξαρτάται μόνο από μας, τους ανθρώπους των ελληνικών δημόσιων μουσείων,

- που αγωνιζόμαστε να ξαναβρούμε το νήμα της γόνιμης επαφής με ένα ραγδαία μεταλλασσόμενο κοινωνικό σώμα,
- που δοκιμάζουμε να υπερβούμε τις όποιες αδυναμίες μας και να προσδώσουμε κοινωνικό περιεχόμενο και χρησιμότητα στις μουσειακές δράσεις που σχεδιάζουμε και υλοποιούμε
- που επιχειρούμε να αξιοποιήσουμε ακόμη και σχεδιασμούς και εξαγγελίες που παραμένουν μετέωρες, αυτοανααιρούνται ή ανατρέπονται, όπως λ.χ. το πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ- Εκπαίδευση και Πολιτισμός, τα εκπαιδευτικά πολιτιστικά δίκτυα ή το πιο πρόσφατο «Παιδεία και Πολιτισμός», αγνώστων λοιπών στοιχείων
- που έχουμε να αντιπαλέψουμε τη χρόνια και εντεινόμενη απαξίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, από τις πολιτικές της

υποχρηματοδότησης και της υποστελέχωσης, πολιτικές που, εκτός των άλλων, υπονομεύουν και τη σχέση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας με τους πολίτες.

Η επόμενη μέρα για τα δημόσια μουσεία της χώρας εξαρτάται κυρίως από τις πολιτικές που ασκούνται επί των μνημείων και των μουσείων. Εξαρτάται καθοριστικά από το χαρακτήρα που επιχειρεί να προσδώσει στα δημόσια μουσεία η πολιτική που αντιλαμβάνεται την πολιτιστική κληρονομιά ως αγοραίο προϊόν και όχι ως δημόσιο αγαθό, που αντιμετωπίζει τα μουσεία με οικονομικά κριτήρια, άλλοτε ως πιθανή πηγή κερδοφορίας και άλλοτε ως παθητικά ιδρύματα, αδιαφορώντας –πάντως- επί της ουσίας για τη μορφωτική δύναμη που δυνάμει ενέχουν.

Είναι ενδεικτικό πως οι συντάκτες του νομοσχεδίου για τη μετατροπή του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης σε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, ενώ υπερτονίζουν στην αιτιολογική έκθεση την εκπαιδευτική διάσταση και τις αντίστοιχες προτεραιότητες του νέου μουσείου, «λησμονούν» την οποιαδήποτε σχετική αναφορά και πρόνοια στον κορμό του νομοσχεδίου! Σ' αυτόν, επικεντρώνονται μονοδιάστατα στα οικονομικά ζητήματα και στα θέματα διοίκησης. Δεν πρόκειται για αβλεψία. Πρόκειται για τρανή επιβεβαίωση ότι η ρητορεία που προηγείται στην αιτιολογική έκθεση είναι προσχηματική.

Άλλωστε, για τους απανταχού «μεταρρυθμιστές» οι λέξεις έχουν χάσει το νόημά τους. Καθώς σκέφτονται με κριτήριο τα οικονομικά μεγέθη,

- «αύξηση της επισκεψιμότητας» δεν σημαίνει γι' αυτούς μεγαλύτερη και καλύτερη επικοινωνία με τους επισκέπτες, αλλά σημαίνει αύξηση των εσόδων από εισιτήρια και πωλητέα, μεγαλύτερη υπαγωγή στους νόμους της πολιτιστικής και τουριστικής βιομηχανίας,
- «ευελιξία» δεν σημαίνει γι' αυτούς δυνατότητα για πολλαπλές δράσεις, για υπέρβαση των παραδοσιακών εκθεσιακών πρακτικών, ούτε βέβαια εκθεσιακός και ερμηνευτικός αναστοχασμός, αλλά σημαίνει συμπράξεις με ιδιώτες, προσέλκυση χορηγικών κεφαλαίων, ανταλλαγές εκθεμάτων και εκθέσεων με χαμηλότερο κόστος και χαλαρότερο θεσμικό και διαχειριστικό έλεγχο,
- «ανταποδοτικότητα» δεν σημαίνει γι' αυτούς γόνιμη και παραγωγική, διαδραστική θα έλεγε κανείς -με έμφαση, δηλαδή, στην ανατροφοδότηση του μουσείου από τους επισκέπτες, σε μια ζωντανή σχέση επικοινωνίας, αλλά σημαίνει «όσα δίνω πρέπει και να παίρνω, αλλιώς είναι αντιπαραγωγικό» ή, ακόμη περισσότερο, «χρηματοδοτώ όσα είναι κερδοφόρα, αλλιώς ας κλείσουν ή ας βρουν χορηγούς».

Τα ζητήματα αυτά ούτε καινούρια είναι ούτε περιορίζονται ασφαλώς στον τομέα των μνημείων και των μουσείων. Με παραλλαγές τα συναντούμε σε όλους τους χώρους δημόσιου χαρακτήρα: στην παιδεία, την υγεία, στις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας. Εφαρμόζεται παντού η ίδια απλή συνταγή: κρίσεις, καθυστερήσεις, ανεπάρκειες και δυσλειτουργίες του δημόσιου χώρου (υπαρκτές, χρόνιες, ανατροφοδοτούμενες, αλλά και τεχνηέντως διογκούμενες) δεν αποτελούν για τους «μεταρρυθμιστές» πρόβλημα προς επίλυση, αλλά αντίθετα μια εξαιρετική ευκαιρία. Αξιοποιούνται ή και προκαλούνται, ενίοτε, τεχνητά, προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή το κλασικό «μεταρρυθμιστικό» τρίπτυχο: συρρίκνωση της

δημόσιας σφαίρας και ιδιωτικοποιήσεις – δραστική μείωση των δημόσιων δαπανών – απορρύθμιση των αγορών.

Στο χώρο των δημόσιων μουσείων επιχειρήθηκε πριν από λίγα χρόνια η μετατροπή έντεκα μεγάλων μουσείων της χώρας σε ΝΠΔΔ, κατά την, αποτυχημένη, προσπάθεια αλλαγής του Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού επί (υφ)υπουργίας Π. Τατούλη, ενώ ευρύτερα στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς ο δρόμος είχε ανοίξει νωρίτερα με την ίδρυση ποικιλώνυμων ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ, Οργανισμών, ΑΕ, που αποσπούσαν σταδιακά δράσεις δημόσιου χαρακτήρα από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, εισάγοντας ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Όμως, η συζήτηση αυτή δεν είναι ούτε ελληνική πρωτοτυπία. Όπως σημείωνε ήδη το 1993 ο καθηγητής θεωρητικής μουσειολογίας στο Άμστερνταμ και τότε πρόεδρος της Διεθνούς Επιτροπής για τη Μουσειολογία (ICOFOM) **Peter van Mensch**, σε συνέδριο που οργανώθηκε εδώ στην Αθήνα: *The rationalization of museum management also extends to the content of the public oriented activities. (...) museums in the Western world became increasingly market oriented. Former education departments turned into marketing and public relations departments. Marketing, rather than serving as an important means to a museum's mission, became its master. Public oriented became consumer-oriented (emphasizing entertainment), rather than community-oriented (emphasizing education), and when education and entertainment are brought together under the same roof, education will be the loser.*

Έκτοτε, η προσπάθεια υπαγωγής της πολιτιστικής κληρονομιάς και των δημόσιων μουσείων στους νόμους της αγοράς γενικεύτηκε στην Ευρώπη. Τα παραδείγματα των τελευταίων ετών από την Ιταλία ή τη Γαλλία (όπου εμφανίζονται και αξιοσημείωτες αντιδράσεις από τους ανθρώπους της τέχνης, του πολιτισμού και των μουσείων) είναι ενδεικτικά. Είχαν προηγηθεί τα μουσεία των αγγλοσαξονικών χωρών με τη συρρικνωμένη κρατική χρηματοδότηση, την πολιτική περιορισμού του μόνιμου προσωπικού, τη σύνδεση της παραγωγικότητας – δηλαδή της επισκεψιμότητας – του μουσείου με την χρηματοδότηση, τη δημιουργία πολλών ταχυτήτων μουσείων και συνακόλουθα πολλών ταχυτήτων προσωπικού.

Ούτε στα όρια της Ευρώπης εντοπίζεται το θέμα. Ο **Πιέρ Μπουρντιέ**, σχολιάζοντας τη Γενική Συμφωνία για το Εμπόριο των Υπηρεσιών (GATTS), που υπέγραψαν 136 κράτη-μέλη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ), διαπιστώνει πως: «*Πρόκειται για την επιβολή του ανοίγματος όλων των υπηρεσιών στους νόμους της ελεύθερης συναλλαγής, καθιστώντας δυνατή τη μετατροπή σε εμπορεύματα και πηγή κέρδους όλων των υπηρεσιακών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων αυτών που ανταποκρίνονται στα στοιχειώδη δικαιώματα της παιδείας και του πολιτισμού. Αντιλαμβανόμαστε*» συνεχίζει «*ότι έτσι εκλείπει η έννοια της δημόσιας υπηρεσίας και των σπουδαίων κοινωνικών κεκτημένων της δωρεάν παιδείας και του πολιτισμού με την ευρεία έννοια*».

Γίνεται φανερό πως η επιχειρούμενη μετατροπή του Νέου Μουσείου Ακρόπολης σε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου εγγράφεται σε αυτό το φόντο. Δεν αποτελεί ούτε τυχαία ούτε μεμονωμένη ή συγκυριακή κίνηση. Είναι απλώς μια πρώτη, «δειλή» μάλιστα κατά τους σχεδιαστές της κίνηση (αφού θα το έβλεπαν και Ιδιωτικού Δικαίου, αν ήταν «ώριμες οι συνθήκες»), προπομπός ευρύτερων αλλαγών του χαρακτήρα των δημόσιων μουσείων.

Από την σύντομη επισκόπηση που προηγήθηκε, προκύπτει νομίζω σαφώς, πως η επίκληση της «ευελιξίας» και του «εκσυγχρονισμού», η «απαγκίστρωση από τα ασφυκτικά δεσμά του κράτους» κατά τους εμπνευστές του νομοσχεδίου, είναι απλώς μια υποκριτική επιχειρηματολογία, που υποκρύπτει άλλες στοχεύσεις.

Επομένως, όχι, δεν έχουμε την ίδια αφετηρία ούτε τον ίδιο στόχο όλοι όσοι επιχειρηματολογούμε για την ανάγκη αλλαγών στα δημόσια μουσεία. Όσοι ομιλούν περί ανοιχτών δημόσιων μουσείων δεν μπορούν να ταυτίζονται με τους θιασώτες της αγοραίας αντίληψης για τα μουσεία και την πολιτιστική κληρονομιά.

Το 2000, στο ίδιο αυτό αμφιθέατρο, ολοκληρώναμε την παρέμβαση που είχαμε ετοιμάσει με τον Θ. Αλεξίου, στο 4^ο Συνέδριο του ΣΕΑ που είχε τίτλο «Το μέλλον του παρελθόντος μας», με τα παρακάτω λόγια: *«Η αναζήτηση μιας νέας προοπτικής (για το μουσείο), σήμερα, οφείλει να ενσωματώσει σημαντικές συμβολές του αιώνα μας: το δημόσιο χαρακτήρα των μουσείων, το κριτικό πνεύμα στην αρχαιολογία, την υπεράσπιση της ιστορικής μνήμης σε δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης με την κοινωνία».*

Σήμερα, δίνουμε μια ακόμη μάχη για την υπεράσπιση του δημόσιου χαρακτήρα του μουσείου και τη δυναμική σχέση του με την κοινωνία. Μας αφορά ασφαλώς όλους, όχι μόνο τους αρχαιολόγους και τους άλλους ανθρώπους του μουσείου, όχι μόνο τους εργαζόμενους στο Υπουργείο Πολιτισμού, αλλά το σύνολο της κοινωνίας. Γιατί είναι μια μάχη που δίνεται όχι από θέσεις υποστήριξης των κεκτημένων μιας συντεχνίας ούτε μια μάχη υπεράσπισης, με νοσταλγικό χαρακτήρα, ενός παρωχημένου μοντέλου μουσείου. Είναι ένας αγώνας για δημόσιο, ζωντανό και κοινωνικά χρήσιμο μουσείο!

[Στ. Γκότσης – Α. Τσιτούρη, Εισήγηση στην στρογγυλή τράπεζα με θέμα **«Ο ρόλος των δημόσιων Μουσείων σήμερα»** που διοργάνωσε ο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων την Πέμπτη 10 Ιουλίου 2008 στο Αμφιθέατρο του Υπουργείου Πολιτισμού]